

ละครเพลง : กระบวนการเพื่อการพัฒนาทักษะการแสดงนักศึกษาศิลปะการแสดง

Musical Theatre: Process for the Development Acting Skill
of Students' Performing Artsวรภพ เจริญมนไพร¹

บทคัดย่อ

สาขาวิชาศิลปะการแสดง คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม วิทยาเขตชลบุรี หลักสูตรศิลปกรรมศาสตรบัณฑิตทำการเปิดหลักสูตรขึ้นในปีการศึกษา 2558 เพื่อพัฒนาทักษะความสามารถและส่งเสริมให้นักศึกษาเรียนรู้จากประสบการณ์จริงตามนโยบายของทางมหาวิทยาลัย บทความนี้จึงนำเสนอประสบการณ์ทางด้านกระบวนการละครเพื่อการพัฒนาในรูปแบบ “ละครเพลง” เพื่อพัฒนาทักษะทางการแสดงของนักศึกษาสาขาวิชาศิลปะการแสดง คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม วิทยาเขตชลบุรี มีนักศึกษาเข้าร่วมกิจกรรมจำนวน 30 คน โดยนำแนวคิดของละครที่เรียกว่า ละครในการศึกษา หรือ Drama in Education – DIE ที่นำกระบวนการละครมาพัฒนากลุ่มผู้เรียนในชั้นเรียน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรม และให้ความสำคัญกับการพัฒนากลุ่มผู้เรียนมากกว่าผลผลิตละคร (พริตต์ ดำรุง, 2557) รวมถึงการนำแนวการใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนา 3H กำหนดเป้าหมายของกิจกรรมเพื่อมุ่งพัฒนานักศึกษาผู้เข้าร่วม 3 ด้านได้แก่ 1) พัฒนาความรู้ (Head) 2) พัฒนาทักษะ (Hand) 3) พัฒนาความรู้สึก (Heart) (กาญจนา แก้วเทพ, 2552) โดยออกแบบกระบวนการเป็นขั้นตอนในการทำกิจกรรม ดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 หลักการและวิธีคิด เป็นขั้นตอนการพัฒนาทักษะความรู้เน้นเรื่องบทละครเพลงที่นำมาใช้ การเล่าเรื่อง ประเด็นและแก่นของเรื่อง ขั้นตอนที่ 2 สร้างเครื่องมือและพัฒนาทักษะ แบ่งออกเป็นตามลักษณะของรูปแบบละครเพลง คือ ทักษะการร้อง ทักษะการเต้น และทักษะการแสดง และขั้นตอนที่ 3 แลกเปลี่ยนประสบการณ์ เพื่อเปิดรับมุมมองของนักศึกษาผู้เข้าร่วมได้ทบทวนตนเอง และแบ่งปันความรู้สึกหรือสิ่งที่ได้รับให้กับคนอื่น ๆ โดยจัดเป็นกิจกรรมสะท้อนความคิดและความรู้สึก จากนั้นเป็นการรวบรวมข้อมูลสรุปจากเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ประกอบไปด้วยสมุดบันทึกของอาจารย์และนักศึกษาภาววาด ข้อเขียนต่าง ๆ และผลงานการแสดงละครเพลง จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์ทักษะทางศิลปะการแสดงทั้ง 3H ดังกล่าวข้างต้น

ผลการศึกษาพบว่า นักศึกษาที่เข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาทักษะทางศิลปะการแสดง โดยละครเพลง ตลอดระยะเวลา 16 สัปดาห์ เกิดการเรียนรู้และพัฒนาทักษะของตนเองจากประสบการณ์ตรงในการเข้าพัฒนาทักษะการร้อง การเต้น และการแสดง นักศึกษาพบเจอปัญหาในการแสดง และสามารถเรียนรู้แนวทางการแก้ปัญหา

¹อาจารย์ประจำสาขาวิชาศิลปะการแสดง คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม

คำสำคัญ: ละครเพลง / การพัฒนาทักษะการแสดง

Abstract

Bachelor of Fine and Applied Arts Program in Performing Arts (Performing Arts), School of Communication Arts, Sripatum University Chonburi Campus was first launched in 2015, aiming to develop the abilities and to support the students learn from the real experience according to the University's policy. This article demonstrates an experience of drama processes for the development, using musical theatre in order to enhance performing skills of the students of Performing Arts Program, School of Communication Arts, Sripatum University Chonburi Campus. There are 30 students participating in this activity. A concept of Drama in Education (DIE) where drama is brought to develop the students' skills in the class is applied. The purposes are expanding attendees in activity, and focusing on student development rather than drama production (, 2014). Moreover, drama is applied for 3H development. The objectives are set to improve participants in 3 aspects which are 1) Knowledge (Head), 2) Skills (Hand), and 3) Feeling (Heart) (, 2009). The processes are created step by step for doing activities. Step 1 is the principles and thinking methods which is the development of musical knowledge, story telling, issue, and core. Step 2, tools are created and skills are improved which are divided according to musical theatre concepts: singing skills, dancing skills, and performing skills. Lastly, step 3 is experience exchanging where the participants share their idea and review themselves. In this step, the feeling and experience are shared to the others through self reflection activity. After that, the data is collected and summarized from data collecting tools which are the lecturers' and students' notebooks, paintings, articles writing, and musical theatre performance. The data is analyzed in terms of performing arts in a concept of 3H that is mentioned above.

The result shows the students participating in performing arts development activity using musical theatre in 16 weeks have learnt and developed own skills which are singing, dancing, and performing through

direct experience. When the troubles occur, the students are able to solve the problems according to their experience. The students understand knowledge in both theory and practice from self reflection activity, including gain new experience through the actual performance in a public.

Keywords: Musical; Development Acting Skill

จากสถานการณ์หรือการพัฒนาทางเศรษฐกิจสำหรับประเทศไทย ที่มีส่วนสำคัญในการเปิดหลักสูตร ศิลปะการแสดง คือ การแข่งขันทางด้านธุรกิจบันเทิงที่เพิ่มขึ้น ด้านสื่อทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ มีการจัดการประกวดชิงรางวัลเพื่อหาบุคคลที่เข้าสู่การบันเทิงหรือสายงานด้านศิลปะการแสดงมากขึ้น รวมถึงการขยายตัวของสื่อด้านธุรกิจบันเทิง รายการโทรทัศน์ ภาพยนตร์ ละครเวที สื่อมัลติมีเดียเป็นไปอย่างต่อเนื่อง โดยกระจายตัวไปทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ ขณะที่ตลาดยังขาดผู้เชี่ยวชาญด้านการแสดง การสร้างสรรค์รายการ การผลิตภาพยนตร์ การเขียนบท การออกแบบ จึงส่งผลทำให้ตลาดของประเทศไทย ต้องการบุคลากรที่มาเป็นแรงขับเคลื่อนในการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมบันเทิงมากขึ้นตามมา ด้วยเหตุผล ประการต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้นจึงมุ่งเน้นในการสร้างบุคลากรทางศิลปะการแสดงเพื่อรองรับกับความต้องการ ของตลาดให้มากขึ้น ดังนั้นจึงเห็นถึงความสำคัญในการพัฒนาทักษะทางศิลปะการแสดงเพื่อสอดคล้องกับ การเปลี่ยนแปลงของบริบทสังคมที่เน้นแนวคิด “เศรษฐกิจสร้างสรรค์” เพื่อตอบสนองความต้องการและ แผนพัฒนาประเทศต่อไป

สาขาวิชาศิลปะการแสดง คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม วิทยาเขตชลบุรีเป็นอีกหนึ่ง หลักสูตรที่มุ่งเน้นและเห็นความสำคัญของศาสตร์ด้านศิลปะการแสดง ทางมหาวิทยาลัยศรีปทุม จึงเปิดสาขา วิชาศิลปะการแสดง อยู่ภายใต้สังกัดคณะนิเทศศาสตร์ขึ้นในปีการศึกษา 2558 ทั้งในด้านเนื้อหาสาระของ หลักสูตรและกระบวนการจัดการเรียนการสอนด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่รองรับด้านธุรกิจบันเทิง โดยเน้นการ ผลิตบัณฑิตที่มีความสามารถ และทักษะรอบด้านทั้งในด้านของการแสดง การร้องเพลง การเต้น โดยมีรายวิชา เรียนทางด้านศิลปะการแสดงตลอดหลักสูตรระยะเวลา 4 ปีตามแผนการเรียน ตลอดการเรียนในชั้นเรียน นักศึกษาได้ทำการเรียนเพียงภายในชั้นเรียน จึงเกิดปัญหาการพัฒนาทักษะและแนวคิดไม่เพียงพอต่อระยะ เวลาในชั้นเรียน จึงเห็นถึงความสำคัญในการพัฒนาทักษะทางการแสดงเพิ่มขึ้น โดยจัดกิจกรรมพิเศษขึ้น มีการเน้นการใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาเสริม ในการนำแนวคิดมาจัดกระบวนการนอกชั้นเรียน และ นักศึกษาเป็นนักศึกษาสาขาวิชาศิลปะการแสดง ดังนั้นเห็นสมควรที่จะนำสื่อละครเข้ามาเป็นเครื่องมือสร้าง กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนานักศึกษาเพื่อสร้างเครื่องมือในการเรียนในชั้นเรียน และต่อยอดกับการเรียน ได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

สื่อละครเพื่อการพัฒนา มีจุดมุ่งหมายการพัฒนาอยู่หลากหลายด้าน ในการพัฒนาทักษะทางศิลปะ การแสดงของนักศึกษาครั้งนี้ นำแนวคิดที่ว่า ละครสำหรับผู้ชมมีการเน้น “ผลผลิต” คือตัวละครที่ออกมา แต่ละครเพื่อการพัฒนาขึ้นเป็นละครสำหรับผู้เล่น สื่อที่เน้นมิใช่ผลงานละครที่ออกมา แต่เน้น “กระบวนการ” ละคร (กาญจนา แก้วเทพ, 2552) ละครในฐานะ “กระบวนการ” (Process) คือ ชุดกิจกรรม ละครที่ได้รับการออกแบบเป็นกระบวนการ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อนำมาใช้ในการเรียนรู้และพัฒนาผู้เข้าร่วม กระบวนการเป็นสำคัญ โดยในขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการจะมีการผลิตผลงาน ออกสู่สายตาผู้ชมหรือไม่ก็ตาม แต่จุดมุ่งหมายหลักอยู่ที่ “ระหว่างทาง” ไม่ใช่ “ปลายทาง” คือหัวใจหลักหรือเป้าหมายสำคัญ จะอยู่ที่ “การเข้าร่วม” ของกลุ่มเป้าหมายในกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการพัฒนาทักษะ หรือกระบวนการ ทำงานสร้างชิ้นงาน ส่วนผลงานละครมักเป็นเป้าหมายรองที่นำมาเสริมเป้าหมายหลัก หากแต่สื่อละครมากกว่า แค่ความบันเทิงมองในแง่ของกระบวนการ หรือเรียกให้ชัดเจนลงไปคือ “กระบวนการทางละครหรือ

กระบวนการศิลปะทางละคร” การใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาเราจะให้ความสำคัญและสนใจกับลำดับขั้นตอนต่าง ๆ ของละครที่มีการระบุอย่างแน่นอนว่าในแต่ละขั้นตอนต้องเกิดกระบวนการเรียนรู้ด้านอะไร ในครั้งนี้กลุ่มเป้าหมายที่ต้องการพัฒนาหรือผู้เข้าร่วมกิจกรรมคือ กลุ่มนักศึกษาสาขาวิชาศิลปการแสดง คณะนิเทศศาสตร์ ม.ศรีปทุม ชลบุรี เห็นว่ามีความสอดคล้องระหว่างทักษะการเรียนรู้คือ นักศึกษาเรียนศิลปการแสดงทักษะพื้นฐานจำเป็นอย่างยิ่งในทักษะการร้อง การเต้น การเล่นละคร ซึ่งไปตรงกับรูปแบบของละครประเภทหนึ่งที่สามารถฝึกฝนกระบวนการเพิ่มทักษะทั้ง 3 ด้านนี้ได้เป็นที่เหมาะสมคือ ละครเพลง

กระบวนการละครเพลงเพื่อการพัฒนา

ละครเพลง หมายถึง บทละครที่ใช้เสียงเพลงหรือดนตรีในการเล่าเรื่องราวที่เกิดขึ้น หรืออาจไม่ตลอดเวลา บางครั้งเป็นดนตรีผสมผสานเข้ามาฉาก นักแสดงมีการร้องสดกับดนตรี และมีการเต้นกับบทเพลงเป็นฉาก ๆ (Thomas Schumacher & Jeff Kurtti, 2008) จากลักษณะเฉพาะของรูปแบบละครเพลงที่มีการผสมผสานการร้อง การเต้น และการแสดงตามรูปแบบของการนำเสนอจึงนำแนวคิดละครเพื่อการพัฒนา หากแต่นำรูปแบบของละครสอดแทรกเข้าไปในแนวคิด คือ การเพิ่มกระบวนการในขั้นตอนให้เกิดการพัฒนาทักษะการแสดงทั้ง 3 ด้านให้ชัดเจนขึ้น ได้แก่ ทักษะการร้อง ทักษะการเต้น และทักษะการแสดง แนวคิดที่ใช้สร้างกระบวนการละครเพลงเพื่อการพัฒนาในรายวิชาการร้องเพลง รายวิชาการเต้น และรายวิชาการแสดง มาเป็นแนวปฏิบัติในการพัฒนาทักษะและผลิตเป็นละครเพลงต่อไป

แนวคิดละครในการศึกษา

ละครการศึกษา เป็นคำที่ใช้เรียก ละคร ที่บรรจุอยู่ในระบบการเรียนการสอน ตั้งแต่ในระบบโรงเรียน จนถึงระดับอุดมศึกษา ซึ่งทั้งนี้แนวคิดละครการศึกษาได้สอดคล้องกับหัวข้อการศึกษา คือ ละครเพลง กระบวนการเพื่อการพัฒนาทักษะทางการแสดงนักศึกษาศิลปการแสดง โดยนำแนวคิดที่ว่ามีแนวคิดและกระบวนการฝึกฝนที่หลากหลาย

ในประเทศอังกฤษ คาลด์เวลล์ คูก (Cald Cook) ให้ความสนใจในการให้เด็ก ๆ ได้พัฒนาละครของตนเอง ได้แก่ กิจกรรมละครที่ไม่ได้มุ่งสอนทักษะความถูกต้องในการแสดง หากแต่ใส่ใจในกระบวนการสร้างละครที่เด็ก ๆ ได้คิดสร้างสรรค์จากความคิดของตนเองเป็นเรื่องราวจากสถานการณ์ที่กำหนดไว้ หรือหลังจากได้ฟังเรื่องราวที่ครูอ่านให้ฟัง

กลยุทธ์ที่น่าสนใจในประสบการณ์การเรียนรู้ของเด็ก และให้น้ำหนักความสำคัญกับความพยายามของเด็ก ๆ ที่จะแสดงออกและโต้ตอบจากปฏิภาณในขณะนั้นมากกว่าที่จะต้องทำละครที่มีรูปแบบ ระบบกฎเกณฑ์แบบต้นฉบับ

แนวคิดลักษณะนี้ส่งผลต่อมาถึงทศวรรษที่ 60 ใน ค.ศ.1965 เกิดความใส่ใจในการใช้ละครเพื่อการศึกษาในอังกฤษ เกิดละครรูปแบบใหม่ในระบบการศึกษาที่เรียกว่า ละครประเด็นการศึกษา โดยที่สร้างเรื่องราวในการแสดงสัมพันธ์กับหลักสูตรโรงเรียน แลประเด็นทางสังคมการเมืองที่ชุมชนให้ความสนใจในขณะนั้นใช้ศิลปิน นักแสดงเข้าไปแสดงละคร และเมื่อจบการแสดงก็จะเปิดการเสวนาพูดคุยในประเด็นที่นำเสนอ

นักวิชาการการละคร ไบรอัน เวย์ (Brian Way) ตั้งคำถามเรื่องการใช้ละครเพื่อทำงานกับเด็ก ๆ ว่า การใช้ละครกับเด็กนั้นมีเป้าหมายอย่างไร กิจกรรมในโรงเรียนนั้นต้องการฝึกฝนให้เด็กเป็นนักแสดงมืออาชีพ หรือเรากำลังทำละครที่ไม่ต้องการผลงานที่เป็นการแสดง เพราะการทำ กระบวนการละคร กับเด็ก ๆ หรือ ผู้เรียนนั้นมีคุณค่าและความสำคัญในตัวของมันเองอยู่แล้ว คำถามดังกล่าวทำให้เกิดความชัดเจนในการพัฒนา เป้าหมายในการทำงานละครในโรงเรียน และความคิดเช่นนี้ นำไปสู่การพัฒนาครูให้สามารถใช้กระบวนการ ละครในชั้นเรียนได้ ครูวางแผนและออกแบบการสอนที่ใช้ละครเพื่อพัฒนากับความรู้กับเด็กหรือผู้เรียนได้ (พรรัตน์ ดำรุง, 2557)

จากแนวคิดละครในการศึกษาที่สามารถสรุปได้ว่า การใช้กระบวนการละครเข้ามาเป็นสื่อเครื่องมือ ในการเรียนการสอนที่เป็น “กระบวนการละคร” ที่มีจุดมุ่งหมายในการพัฒนาผู้มาส่วนร่วมในกิจกรรม ไม่เน้นผลผลิตของละคร แต่เน้นการพัฒนาผู้ร่วมกลุ่มผ่านกิจกรรมละครที่มีการเตรียมไว้ ดังนั้นจึงนำแนวคิด ละครในการศึกษามาเป็นเครื่องมือสอดคล้องกับกระบวนการพัฒนาทักษะทางศิลปะการแสดงของผู้เรียน ในรูปแบบของละครเพลงที่มีลักษณะเฉพาะคือ มีการร้องเพลง การเต้น และการแสดงอยู่อย่างครอบคลุม ทักษะอันเป็นพื้นฐานของนักแสดงพื้นฐานในการเรียนศิลปะการแสดง โดยทั้งนี้ได้นำละครเพลงเรื่อง สงคราม ขนมหวานของอาจารย์สมเจตน์ ยามาเจริญ และอาจารย์ธำมภ์ ธัญหารเป็นผู้ประพันธ์เพลงเป็นกรณีศึกษา โดยมีเนื้อเรื่องที่เข้าใจง่ายไม่ซับซ้อนเพื่อพัฒนาสู่กระบวนการเพื่อการพัฒนาทักษะทางการแสดงต่อไป

กระบวนการเพื่อการพัฒนาทักษะทางการแสดง

การสร้างกระบวนการเพื่อการพัฒนาทักษะทางการแสดงของนักศึกษาสาขาวิชาศิลปะการแสดง เริ่มต้นจากการวิเคราะห์ผู้เรียน ซึ่งเป็นนักศึกษาสาขาวิชาศิลปะการแสดง 3 ชั้นปี จำนวน 28 คน โดยให้ นักศึกษาวิเคราะห์ตนเองในด้านทักษะการแสดง ในด้านของการร้อง การเต้น การแสดงว่าตนเองมีความถนัด หรือทักษะด้านใดเป็นพิเศษหรือน้อยเพียงใด มีนัยต่อนัยในการทำความเข้าใจกับกระบวนการในการทำ ละครเพลง พุดคุยเป็นรายบุคคล สืบสวนค้นคว้าความรู้และมุมมองเกี่ยวกับละครโดยตั้งประสบการณ์ในแต่ละ บุคคล ชวนคุยในความต้องการผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับต้นทุนเดิม และสิ่งที่ต้องการพัฒนา โดยรูปแบบ การพัฒนาทักษะทางการแสดงคือ ละครเพลง ที่ประกอบไปด้วยทักษะร้อง เต้น และการแสดงแบ่งเป็น กระบวนการ ดังนี้

1. ความรู้บทละครเพลงเบื้องต้น การอ่านบทละครเพื่อทำความเข้าใจกับเนื้อหาของบทละครเพลง เรื่อง สงครามขนมหวาน เพื่อวิเคราะห์บท วิเคราะห์ตัวละคร เป็นการอ่านเพื่อทำความเข้าใจครั้งแรก เพื่อดูลักษณะบุคลิกและการตีความของผู้เข้าร่วมกิจกรรม และนำไปเป็นข้อมูลในการต่อยอดการคัดเลือก นักแสดงกับตัวละครต่อไป โดยมีการมอบหมายนักศึกษาให้เลือกตัวละคร 1 ตัวเพื่อนำมาเข้าสู่กระบวนการ คัดตัวละครต่อไป กิจกรรมละลายพฤติกรรมสอดแทรกการให้ความรู้บทละครเพลงเบื้องต้น จำนวน 2 สัปดาห์ (สัปดาห์ละ 8 ชั่วโมง)

2. การคัดเลือกนักแสดงกับตัวละคร การจัดกระบวนการคัดเลือกนักแสดงกับตัวละครขึ้นจาก ที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ในกระบวนการความรู้ละครเพลงเบื้องต้นมีคณะกรรมการในการคัดเลือก 3 คน

ผู้กำกับการแสดง ผู้ช่วยผู้กำกับ และผู้ออกแบบลีลา กิจกรรมแบ่งเป็นการเตรียมเพลง 1 เพลงที่ถนัดของผู้เข้าร่วมกิจกรรมมาร้องให้กรรมการฟัง 1 เพลง และนำเสนอตัวละครที่ตนเองจะคัดเลือกมา 1 ตัวละคร โดยนำบทสนทนาจากเรื่อง สงครามขนมหวานที่เป็นบทในการทำกระบวนการ กิจกรรมจัดเป็น 2 วัน ติดกัน เพื่อความสะดวกในการเตรียมตัวและเข้ารับการคัดเลือกของผู้เข้าร่วมกิจกรรม ทำการลงชื่อเพื่อเข้าคัดเลือก จากนั้นกรรมการสรุปผลจากการเข้าคัดเลือกทั้งหมด จากนั้นประกาศรายชื่อผู้ได้รับบทบาทตัวละครในเรื่อง ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้รับทราบ เพื่อการเตรียมตัวในการชักซ้อมต่อไป

3. กระบวนการพัฒนาทักษะละครเพลง ในกระบวนการพัฒนาทักษะนักแสดงศิลปะการแสดง โดยใช้สื่อละครเพลงเข้ามาเป็นเครื่องมือ ได้นำแนวคิดละครเพื่อการศึกษาที่มีกระบวนการฝึกฝนอย่างเป็นขั้นเป็นตอน โดยบูรณาการรายวิชาตามหลักสูตรเพื่อให้ นักศึกษาได้เรียนรู้กับกระบวนการพัฒนาตนเองได้อย่างสมจริง ได้แก่รายวิชา การร้องเพลง การเต้น และการแสดงที่สอดคล้องกับแนวคิดละครเพื่อการศึกษา คือ การพัฒนาผู้เรียนหรือเข้าร่วมกิจกรรมในชั้นเรียนและนำกระบวนการทางการละครเข้ามาพัฒนา โดยแบ่งเป็นกระบวนการตามรายวิชาดังกล่าวข้างต้น นำมาเป็นแผนในการพัฒนาทักษะทางด้านการแสดง ระยะเวลากิจกรรมพัฒนาทักษะ จำนวน 4 เดือน (ประมาณ 16 สัปดาห์)

ละครเพลง : กระบวนการเพื่อการพัฒนาทักษะทางการแสดง

กระบวนการเพื่อการพัฒนาทักษะทางการแสดงนักแสดงศิลปะการแสดง แบ่งเป็นกระบวนการเป็นขั้นตอนในการทำกิจกรรม 3 ขั้นตอนได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 หลักการและวิธีคิด ขั้นตอนที่ 2 การสร้างเครื่องมือและพัฒนาทักษะทางการแสดง (การร้อง, การเต้น, การแสดง) ขั้นตอนที่ 3 แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 หลักการและวิธีคิด ในขั้นตอนที่ 1 หลักการวิธีคิด ซึ่งใช้เครื่องมือเป็นบทละคร การเล่าเรื่อง ประเด็นและแก่นของของเรื่อง ในครั้งนี้นักศึกษาได้รับบทละครเพลง เรื่อง สงครามขนมหวาน โดยการให้นักศึกษาที่ผ่านการคัดเลือกนักแสดงกับตัวละครอ่านบทพร้อมกันในลักษณะของการอ่านบทครั้งแรกร่วมกัน เพื่อตีความและจับความเข้าใจของเนื้อหาและประเด็น การเล่าเรื่องของบทละคร และสอดแทรกหลักการโดยให้ความรู้ถึงรูปแบบการเล่นละครเพลง และการเล่าเรื่องของละครเพลง จากนั้นอ่านรอบที่ 2 ให้นักศึกษาลองตีความตัวละครและเลือกน้ำเสียงที่เข้ากับบุคลิกของตัวละครเพิ่มเข้าไป โดยใช้หลักการจากอาจารย์สอดแทรกแนะนำในวิธีคิดเบื้องต้นเพื่อเป็นเครื่องมือของการให้หลักการ (เช่น ตัวละครตัวร้าย ให้ลองเสียงทุ้ม หนา และกังวาน เป็นต้น) หลังจากเป็นการปฏิบัติเชิงทดลอง โดยการวาดรูปตัวละครที่นักศึกษาคิดออกมาในแต่ละตัวละคร และฉากที่อยู่โดยอ้างอิงจากบทละครออกมา เมื่อทำกิจกรรมเชิงทดลองเสร็จแล้วจะเน้นการสะท้อนเรื่องราวที่บทละครเล่า และวิธีการคิดตีความของนักแสดงที่มีต่อบท การเล่าเรื่องบริบท และตัวละคร จากนั้นบันทึกสิ่งที่ได้เรียนรู้ ผ่านเครื่องมือเก็บข้อมูลต่าง ๆ ซึ่งขั้นตอนที่ 1 เน้นหลักการและวิธีคิดของนักศึกษา

ขั้นตอนที่ 2 สร้างเครื่องมือและพัฒนาทักษะ การติดตั้งเครื่องมือที่นำไปสู่การพัฒนาทักษะของนักศึกษาสาขาวิชาศิลปะการแสดงในรูปแบบละครเพลง ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของรูปแบบละครลักษณะนี้ คือ การร้อง การเต้น และการแสดง ดังนี้

การพัฒนาทักษะการร้อง สํารวจในทักษะของนักแสดงเบื้องต้น โดยการเตรียมเพลงมาร้องโดยให้อาจารย์และทีมกำกับการแสดงได้ฟัง โดยมอบหมายเพลงช้า 1 เพลง เพลงเร็ว 1 เพลง และให้คำแนะนำเพื่อให้นักแสดงได้ทราบถึงข้อดีข้อเสียของการใช้เสียงของตนเอง เป็นช่วงแรกในการวิเคราะห์ทักษะการร้องของนักแสดง จากนั้นเพิ่มทักษะการฟังโดยใช้เครื่องดนตรี คือ เปียโน เป็นต้นเสียง โกล์สเกลโน้ตโดยเริ่มจากพื้นฐานกัญแจประจำหลัก G และ C เสียงกลางอันเป็น C โดยการให้ทักษะการฟังและออกเสียงในช่วงแรกให้ถูกต้องตามเสียงที่ได้ยิน โดยการใช้ช่วงเสียง Mix Tone หรือ เสียงช่วงกลางให้แข็งแรงเป็นรายเดี่ยวและรายกลุ่ม (นพพร ด้านสกุล, 2550) จากนั้นทดสอบ Vocal Range หรือความกว้างของช่วงเสียงที่เราสามารถเปล่งออกมาได้ของนักแสดงทุกคนในชายและหญิงซึ่งมีข้อจำกัดในทักษะที่ต่างกัน ในทุกครั้งที่มีกระบวนการซักซ้อม จากนั้นเพิ่มทักษะการหายใจและการเก็บลมหายใจให้กับนักแสดง โดยให้เข้าใจถึงอวัยวะในการเปล่งเสียงและการกำเนิดเสียง เป็นรายเดี่ยวและกลุ่ม และระหว่างการเพิ่มทักษะการร้องให้นักแสดงฟังเพลงละครจากละครเพลง เรื่องสงครามขนมหวาน เพื่อสอดแทรกการฝึกทักษะการฟังอารมณ์เพลงในเบื้องต้น สํารวจพัฒนาการของนักแสดงในช่วงระหว่างการซักซ้อม (2 สัปดาห์ในช่วงแรก) ถัดมาเป็นการร้องกับบทละครเพลงซึ่งเป็นเนื้อเพลงภาษาไทยโดยเพิ่ม Articulator หรือ พยัญชนะไทย 44 ตัว ในการทำงานกับอวัยวะในช่องปากเพื่อการออกเสียง ในกระบวนการมีการส่งการบ้านเป็นรายครั้ง โดยจะมอบหมายตามหัวข้อที่สอนเพื่อพัฒนาทักษะการร้องให้นักแสดง

ตัวอย่างเนื้อเพลงจาก บทละครเพลงเรื่องสงครามขนมหวาน

กาลครั้งหนึ่งนานแล้วมีร้านขนมอยู่ในเมือง มันมีเรื่องราวมากมาย ภายในร้านดูเจิบเหงาเจ้าของร้านดูแสนเศร้า ใครรู้ว่าเพราะอะไร หรือว่าร้านที่เจิบเหงาเจ้าของร้านที่แสนเศร้าเพราะเขานั้นทำพลาดไป ส่วนผลผลิตไปไหม เปิดไฟแรงจนมันไหม้ขนมจึงดูไม่น่าทาน แต่จริง ๆ ขนมทะเลาะเบาะแว้งกันเอง แบ่งเธอแบ่งฉันแบ่งกันแยกขาด ไม่มีเธอมีฉันไม่มีคำว่าเรา สุดท้ายก็คงไม่เหลือ...สักคน

การพัฒนาทักษะการเต้น เนื่องจากลักษณะของรูปแบบการเต้นในละครเพลง มีหลากหลายสไตล์ ดังนั้นในรูปแบบละครเพลงสามารถประยุกต์สไตล์การเต้นให้เข้ากับรูปแบบของละครแนวนั้น ๆ ได้ (Thomas Schumacher and Jeff Kurtti, 2007) ดังนั้นการพัฒนาทักษะของนักศึกษาสาขาวิชาศิลปะการแสดงจึงนำการต่อยอดจากรายวิชา การเต้น 1 คือ รูปแบบการเต้น Jazz Dance มาผสมผสานกับการเคลื่อนไหวร่างกายในการเต้นประกอบละคร โดยเริ่มจากทักษะการวอร์มร่างกาย โดยจัดเป็นวงกลมเพิ่มกิจกรรมกลุ่มทดลองการเรียนรู้ร่างกายโดยใช้วิธีการผ่านคลายกล้ามเนื้อ แบบฝึกหัดแรงโน้มถ่วงให้นอนราบกับพื้น แล้วเคลื่อนไหวร่างกายทีละส่วนเป็นรายกลุ่ม จากนั้นเพิ่มในเรื่องของการยืดกล้ามเนื้อและเส้นเอ็นต่าง ๆ ในร่างกายสอดแทรกเรื่องของการทำความเข้าใจกับข้อต่อของร่างกาย และกล้ามเนื้อของร่างกายที่มีข้อจำกัดของมัน (นราพงษ์ จรัสศรี, 2559) ในทุกกระบวนการซักซ้อมหรือเพิ่มทักษะจะทำการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ด้วยการเล่าความรู้สึกเพื่อสะท้อนการใช้ร่างกายของตนเองออกมาทุกครั้งในการซักซ้อม และการวัดทักษะก่อนเข้ากระบวนการ เช่น การยืดของกล้ามเนื้อขา ในท่วงท่าของการฝึกขา เป็นต้น เพื่อดูพัฒนาของตนเองและ

ในฐานะของอาจารย์ผู้สอนจะเห็นถึงพัฒนาการของนักศึกษา ในกระบวนการใช้เพลงที่เล่นละครเพลง เป็นเครื่องมือในการชักชวนทุกครั้ง พร้อมทำการชักชวนท่าโดยมอบหมายแบ่งกลุ่มตัวละครที่ได้รับบทบาท ลงกระบวนการโยนโจทย์ลงไปให้และนำมาส่งงานทุกครั้งเพื่อฝึกหลักการและวิธีคิดในการคิดทำทาง ประกอบเพลงที่ได้นำความรู้ไปปรับใช้ จากนั้นเพิ่มกระบวนการให้นักแสดงเข้าใจในเรื่องของ แรง ทิศทาง และ น้ำหนักซึ่งเป็นพื้นฐานของการเคลื่อนไหวร่างกายหรือการเต้น โดยทำการมอบหมายงานและส่งงานทุกครั้ง ในกระบวนการชักชวนเพื่อให้เกิดพัฒนาการต่อนักแสดงในการแสดงละครเพลงครั้งนี้

การพัฒนาทักษะการแสดง ทักษะการแสดงเป็นการต่อยอดจากรายวิชา การแสดง ของนักศึกษา ศิลปะการแสดง ซึ่งประกอบไปด้วยสมาธิ จินตนาการ ความเชื่อ และความจริงใจ (Alex Golson, 2002) องค์ประกอบเหล่านี้ที่นักแสดงได้ถูกปลูกพื้นฐานในชั้นเรียนรายวิชาจะนำมาต่อยอดในรูปแบบของ กระบวนการพัฒนาโดยใช้ละครเพลง และเนื่องจากละครเพลงเป็นละครที่เล่าเรื่องผ่านเพลงและสื่อสาร ผ่านบทเพลง การกำหนดหัวข้อใหญ่ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาคำนี้คือ การสื่อสารอารมณ์ผ่านเพลง และอยู่บนพื้นฐานของกระบวนการเข้าสู่ตัวละคร เริ่มจากให้ตัวละครออกมาเล่าเรื่องของตนเองตาม หลัก Characterizations (นพมาส แวหวงส์, 2556) เป็นการสะท้อนการตีความออกมาของนักแสดงที่ได้ ทำการบ้านกับบทละครหรือตัวละครของตนเองมา เมื่อวิเคราะห์และสะท้อนออกมาในรูปแบบของตัวละคร บทพูดได้แล้ว ต่อไปเพิ่มทักษะผ่านแบบฝึกหัดทางการแสดงในการซ้อมเข้ากลุ่มในฉากตามบทละคร โดยรอบ ที่ 1 ให้ต้นสด คือ อยากทำอะไรทำ แต่หากยังคงบุคลิกของตัวละครและเชื่อว่าตัวละครจะทำเช่นนั้นจริง ๆ สังเกตได้ว่านักแสดงมีความรับผิดชอบต่อตัวละครของตนเองได้ดี หากแต่ยังไม่มีความสัมพันธ์ของตัวละคร จึงเพิ่มแบบฝึกหัดในรอบที่ 2 คือ ความสัมพันธ์ ใครมีความสัมพันธ์กับตัวละครใด ให้อยู่เป็นกลุ่มก่อน หรือหม่อมวล จากรอบที่ 2 สังเกตได้ว่านักแสดงรู้ถึงความสัมพันธ์มากขึ้น โดยมองข้ามของปัญหาการ จัดตำแหน่งตัวละครหรือ Blocking ไปได้ เมื่อกระบวนการเหล่านี้เป็นพื้นฐานที่พานักแสดงค้นหาตัวละคร เจอขึ้นเรื่อย ๆ ทางผู้กำกับจะมอบโจทย์ที่ทำหายในการซ้อมในรอบถัดไปขึ้นเรื่อย ๆ เช่นกัน เพื่อฝึกวิธีการ ฟังโจทย์ และตีความจากผู้กำกับและผู้ออกแบบท่าเต้นมากขึ้น ท้ายที่สุดเป็นกระบวนการชักชวนรวมฉาก ทั้งเรื่อง และสังเกตพัฒนาการของรายเดียนักแสดงและรายกลุ่มทั้งเรื่อง

ตัวอย่างบทสนทนา ละครเพลงเรื่องสงครามขนมหวาน

คุณนายผอยทอง	พูดมาได้ยังไกว่าเราเซย เซยตรงไหน ไซ้ยเคอะคุณลูกขา
คุณน้องถั่วฟู	ไม่เซยเลยคุณแม่ขา ฟูว่า ลุยเลยมัย
เจ้าหญิงน้ำดอกไม้ม	อย่าเลย เราก็คงดูเซยจริง ๆ
ทุกคน	อ้าว!!!!
เจ้าหญิงน้ำดอกไม้ม	แต่เราก็อรรอย แล้วก็ภาควมใจในตัวเองเสมอ
คุณหนูลูกซุบ	ถ้าเราคุณค่าของตัวเอง ใครว่าอะไร เราก็อย่าไปเดือด อย่าไปร้อนเลยคะ
ทุกคน	สาธุ !!!

ขั้นตอนที่ 3 แลกเปลี่ยนประสบการณ์ การจัดกระบวนการพัฒนาทักษะการแสดงในทุกครั้ง การร้อง การเต้น และการแสดง นอกจากประเด็นในการสร้างทักษะให้นักแสดง ผู้เข้าร่วมกิจกรรมทั้งก่อน ระหว่างและหลังทำกิจกรรมในแต่ละส่วนจะใช้หลักการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ทั้งจากมุมมองผู้กำกับ กับนักแสดง หรือแม้แต่นักแสดงกับนักแสดงเอง ทั้งในส่วนของการที่ซักซ้อมในส่วนรับผิดชอบของตนเอง และนักแสดงที่กำลังได้ซ้อม ต่างมีสิ่งที่สะท้อนออกมาเพื่อสร้างให้เกิดพื้นที่เป็นวงกลม คือ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เสมือนกระจกสะท้อน (สดใส พันธุมโกมล, 2542) และผู้กำกับหรือผู้สอนในส่วนนั้น ๆ ที่ประกอบไปด้วย การร้อง การเต้น และการแสดงรับฟังและได้เห็นถึงความคิดความอ่านของนักแสดงในกิจกรรม หรือทักษะนั้น ๆ ของนักแสดงออกมา ทั้งส่วนตัวนักแสดงและภาพรวมของนักแสดง

ภาพที่ 1 ภาพกิจกรรมพัฒนาทักษะการร้อง

ภาพที่ 2 ภาพกิจกรรมพัฒนาทักษะการเต้น

ภาพที่ 3 ภาพกิจกรรมพัฒนาทักษะการแสดง

การประเมินผลทักษะการแสดงและการพัฒนาทักษะทางการแสดง

การประเมินผลทักษะการแสดงโดยการเก็บข้อมูลเป็นระยะประกอบไปด้วยการสังเกต การจดบันทึก การจัดกระบวนการที่ส่งผลสะท้อนความคิดเห็นของนักแสดง โดยการใช้เครื่องมือเป็นภาพวาดสะท้อนความคิด ข้อเขียนต่าง ๆ และผลงานแสดงงานในแต่ละช่วงที่แสดงถึงทักษะของนักศึกษาสาขาวิชาศิลปะการแสดงที่เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาในครั้งนี้ ในส่วนของการพัฒนาทักษะทางการแสดง โดยแบ่งเป็นการพัฒนา 3 ด้านคือ 1) ความรู้ 2) ทักษะ และ 3) ความรู้สึก ตามแนวคิดละครเพื่อการพัฒนาทักษะการแสดงดังที่กล่าวในข้างต้น แบ่งออกเป็นสามตามรูปแบบละครเพลงได้ ดังนี้

การพัฒนาทักษะการร้อง

1) พัฒนาความรู้ พบว่า นักศึกษาต้องมีความรู้ที่ต่อยอดจากชั้นเรียนในรายวิชาการร้องเพลง และรายวิชาสัทประสาทและการอ่านโน้ตเบื้องต้น โดยสะท้อนเรื่องของการอ่านโน้ต และคำศัพท์ที่ใช้ในการร้องเพลง ทฤษฎีการร้องเพลง และองค์ความรู้ที่เป็นกรณีศึกษาจากนักแสดงด้วยกันในกระบวนการ

2) พัฒนาทักษะ นักศึกษาส่วนใหญ่มีการพัฒนาขึ้นในทักษะการฟัง และการใช้กล้ามเนื้อเส้นเสียง สิ่งที่ได้เห็นได้ชัดเจนในกระบวนการฝึกการร้องเพลง คือ นักศึกษาที่ร้องไม่ตรงโน้ตหรือการร้องเพี้ยน พบว่ามีทักษะการฟังและเข้าใจกล้ามเนื้อของเส้นเสียงมากขึ้น คือ การร้องตรงโน้ตได้ในเพลงที่ตัวเองรับผิดชอบ

3) พัฒนาความรู้สึก ในชั้นเรียนกับการแยกส่วนเวลาเพิ่มทักษะ นักศึกษาผ่อนคลายกว่าในชั้นเรียนส่วนใหญ่สะท้อนเรื่องของจิตใจว่าทำแล้วสบายใจกว่ามีการกดดันเรื่องของผลคะแนนและเกรด จึงทำให้มีความรู้สึกรู้สึกอย่างเรียนร้องเพลงต่อเรื่อย ๆ

การพัฒนาทักษะการเต้น

1) พัฒนาความรู้ นักศึกษาสะท้อนถึงองค์ความรู้การเต้น Jazz Dance ที่สามารถนำไปประยุกต์กับแนวอื่น ๆ ได้ และกล่าวถึงความรู้ในการเต้นเพื่อการสื่อสารกับคนดูในรูปแบบละครเพลง ซึ่งโดยปกติ

นักศึกษามีประสบการณ์ทางการเต้นในลักษณะของการเต้นเพียงอย่างเดียวหรือชนิดเดียว จึงได้เทคนิคในการคิดการจัดวางร่างกายและการกำหนดตำแหน่งนักแสดงในรูปแบบการโชว์

2) พัฒนาทักษะ พบว่านักศึกษาได้ใช้พื้นฐานการต่อยอดจากการเต้นในรายวิชา การเต้นเพียงแต่เป็นท่าทางที่ใช้ในการทดสอบหรือตามที่อาจารย์ผู้สอนรายวิชาได้กล่าวไว้ ในทางกลับกันเมื่อผ่านกระบวนการซักซ้อมในรูปแบบที่อิสระมากขึ้นจึงทำให้ทักษะการเต้นที่มีนำมาต่อยอดและสร้างสรรค์รูปแบบละครอื่น ๆ ได้

3) พัฒนาความรู้สึก จากการสะท้อนทัศนคติความคิดโดยสรุปของนักศึกษา พบว่า การสื่อสารอารมณ์ความรู้สึกในการเต้นเป็นเรื่องสำคัญ ก่อนเข้ากระบวนการคิดว่าการเต้นคือ การใช้ร่างกายไปกับเพลงและจังหวะเพียงอย่างเดียว แต่หลังกระบวนการที่ได้ทำในกิจกรรม พบว่า การเต้นเพียงการประกอบจังหวะนั้นเป็นพื้นฐานแต่ยังสามารถนำความรู้สึกนึกคิดของตัวละครผ่านความรู้สึกของนักแสดงแล้วออกมาเป็นท่าของบุคลิกตัวละครนั้นได้ โดยไม่ต้องคิดว่าจะทำท่าอะไรแต่ให้ความรู้สึกของการเต้นนำพาไป

การพัฒนาทักษะการแสดง

1) พัฒนาความรู้ พบว่านักศึกษาส่วนใหญ่ได้รับความรู้ในรูปแบบการแสดงละครเพลงมากขึ้น โดยปกติมีแต่โอกาสได้ไปชมเพียงอย่างเดียวแต่พอมาเป็นนักแสดงในรูปแบบละครเพลงทำให้รู้ถึงองค์ประกอบของละครมากขึ้นในหลากหลายรูปแบบ โดยเฉพาะรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์ที่ต้องฝึกฝนและเข้าใจในการร้องการเต้นที่เพิ่มเข้ามา

2) พัฒนาทักษะ นักศึกษาเกือบทั้งหมดสะท้อนความคิดเรื่องการฝึกทักษะว่าละครเพลงเป็น ละครแนวที่ยากอีกรูปแบบหนึ่ง คือ ต้องพัฒนาตัวเองให้เก่งและเป็นในหลาย ๆ ด้าน ไม่เพียงแค่ร้องเก่ง หรือเต้นเก่ง แต่ต้องพัฒนาและเข้าใจในทักษะการแสดงในรูปแบบนี้ โดยปกตินักศึกษาจะเล่นแต่รูปแบบสมจริงมาโดยตลอด จนมาเข้ากระบวนการและทำกิจกรรมจึงทราบว่า ละครเพลงต้องเป็นเรื่องของการขยายออกการแสดงความรู้สึกที่ชัดเจน และกระชับจังหวะตามอารมณ์เพลง ไม่สามารถปล่อยความรู้สึกลึกลงไปเหมือนรูปแบบสมจริงเหมือนที่เคยมีประสบการณ์มา

3) พัฒนาความรู้สึก หลังจากผ่านกระบวนการฝึกฝนและแสดง นักศึกษากล่าวถึงความรู้สึกที่เป็นส่วนของการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน พบว่า โดยส่วนมากชอบรูปแบบละครเพลงมากขึ้น เพียงแต่เข้าใจและรู้สึกว่าละครเพลงเป็นละครที่ขยายภาพ แสง สีเสียง ความอลังการแต่เพียงอย่างเดียว แต่เมื่อได้ผ่านการแสดงและเข้าซักซ้อม รู้สึกกลับกลายเป็นว่าละครที่ดูง่ายเข้าใจง่าย แต่ทักษะของนักแสดงไม่ง่ายตามไปด้วย และยังรู้สึกความเบื้องหลังของความอลังการนอกจากแสง สีเสียง ยังนำมาซึ่งเนื้อหาที่แฝงข้อคิดและแง่มุมที่ลึกและดีกว่าการบอกตรง ๆ

บทสรุป

กระบวนการเพื่อการพัฒนาทักษะการแสดงนักศึกษาศิลปะการแสดง สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาของนักแสดง ความสามารถและทักษะที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละขั้นตอน ในทั้งการพัฒนาการร้องการเต้น และการแสดง ซึ่งเป็นทักษะสำคัญในการแสดงรูปแบบละครเพลง ทั้งนี้ได้นำแนวคิดละคร

ในการศึกษา หรือ Drama in Education – DIE ที่นำกระบวนการละครมาพัฒนากลุ่มผู้เรียนในชั้นเรียน โดยมีจุดมุ่งหมาย เพื่อพัฒนาผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรม รวมถึงการใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนา ได้แก่ 1) พัฒนาความรู้ (Head) 2) พัฒนาทักษะ (Hand) 3) พัฒนาความรู้สึก (Heart) โดยออกแบบกระบวนการเป็นขั้นตอนในการทำกิจกรรม ทำให้นักศึกษาเกิดการต่อยอดจากรายวิชาที่เรียน และเรียนรู้ในประสบการณ์เป็นนักแสดงจริงที่สามารถสะท้อนแนวความคิด การตีความตัวละคร ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งความคิดและทักษะทางศิลปะการแสดง เพื่อนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้เข้าร่วมกระบวนการของละครนำไปพัฒนาและต่อยอดในทั้งรายวิชาต่าง ๆ ของหลักสูตร รวมไปถึงการประยุกต์ใช้ในสายวิชาชีพหลังสำเร็จการศึกษาต่อไป

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ. (2552). *สื่อเล็ก ๆ ที่นำไปใช้ในการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นราพงษ์ จรัสศรี. (2559). *ประวัติศาสตร์ศิลปะตะวันตก*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นพพร ด้านสกุล. (2550). *ปฐมบททฤษฎีดนตรี*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- นพมาส แววหงส์. (2556). *ปริทัศน์ศิลปการละคร*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พรรัตน์ ดำรุ่ง. (2557). *ละครประยุกต์ การใช้ละครเพื่อการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สดใส พันธุมโกมล. (2542). *ศิลปะของการแสดง ละครสมัยใหม่*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Alex Golson. (2002). *Acting Essentials*. US. The McGraw Companies, Inc.
- Thomas Schumacher and Jeff Kurtti. (2007). *How Does the Show Go On*. New York. Disney Editions.